

Висока пословно-техничка школа струковних студија Ужице;
Агенција за консалтинг и менаџмент *Саветник у туризму*,
Београд

DOI 10.5937/kultura1653224S

УДК 338.48-6:7/8(497.111)

316.73(497.111)

стручни рад

КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ САДРЖАЈИ КАО ЕЛЕМЕНТ ТУРИСТИЧКЕ ПОНУДЕ БЕОГРАДСКИХ ПРИГРАДСКИХ ОПШТИНА

Сажетак: *Материјално и нематеријално културно наслеђе је од стране многих туристичких дестинација широм света, на до-некле и Србије, препознато као један од најважнијих елемената туристичке понуде. Културни садржаји омогућавају једној дестинацији препознатљивост, диференцирање и аутентичност у односу на све већу и оштрију конкуренцију. Подручје београдских приградских општина одликује се бројним, вредним и разноврсним културним ресурсима. Посебно се истичу: археолошко налазиште Бело Брдо (познатије као Винча), српске цркве и манастири из различитих епоха (Космај, Сурчин, Обреновац), цркве брвнаре (Лазаревац), етно комплекс у Вранићу из 18 века (општина Барајево), примери индустријског наслеђа и техничке културе (Сурчин, Лазаревац, Обреновац), просторне целине – стара градска језгра (Гроцка, Барајево, Обреновац), добро очуване старе градске и сеоске куће (у свим општинама) и музеји (Сурчин, Лазаревац). Анкетна истраживања спроведена маја 2013. године, потврђују да туристи препознају и позитивно вреднују културно-историјске садржаје посматраног подручја. Упркос томе, већина културних ресурса није туристички валоризована и довољно промовисана у мери која одговара савременим туристичким кретањима.*

Кључне речи: *култура, туризам, културни туризам, туристичка дестинација, београдске приградске општине*

Увод

Од 17 општина које чине подручје града Београда, седам спада у београдске приградске општине.¹ То су: Гроцка, Младеновац, Сопот, Барајево, Лазаревац, Обреновац и Сурчин. Ове општине у облику потковице, окружују преосталих 10 „градских” општина: Чукарицу, Раковицу, Палилулу, Земун, Вождовац, Нови Београд, Звездару, Врачар, Стари Град и Савски Венац (Карта 1).

Са административног становишта, БПО обухватају источни, јужни и западни део територије града Београда. Са географског становишта, оне припадају подунавском, шумадијском и посавском подручју, на контакту две велике природне целине: Панонске низије (на северу) као изразито равничарског подручја и брдовите и планинске Шумадије (на југу и југоистоку).

Карта 1: Београдске приградске општине (БПО) у оквиру територије Града Београда; Извор: Поповић, 2009, 7 (размера 1:447.000)

БПО заузимају површину од 2.195 km^2 што чини преко 2/3 територије града Београда (тачније 68%) и 2,5% целокупне територије Републике Србије. Највећу површину заузимају

¹ За посматрано подручје се у даљем тексту користи скраћеница БПО.

општине Обреновац (414 km²) и Лазаревац (383 km²), а најмању Барајево са 213 km².

На подручју БПО *живи 359.445 становника*, што је више од 1/5 становништва града Београда (21,6%) и око 4% укупног становништва Републике Србије.³ Гроцка са 83.000 и Обреновац са 72.000 становника су најбројније општине, док Барајево са 27.000 и Сопот са 20.000 становника спадају у општине са најмањим бројем становника.⁴

Посматрајући туристички промет од 2000 до 2014 године, уочава се да:

- БПО годишње имају од 16 до 33 хиљаде долазака туриста који остваре од 147 до 195 хиљада ноћења. Највише ноћења бележе општине Младеновац, (захваљујући Рехабилитационом центру у бањи Селтерс) и Обреновац. Следе, Лазаревац и Сопот, док су на самом зачелју општине Гроцка, Барајево и Сурчин;⁵

- *учешће БПО у укупном туристичком промету града Београда*⁶ је врло скромно: од 2,3% до 4,4% по броју долазака туриста, а знатно боље по броју ноћења, од 10,8% до 14%, због већ поменутог смештајног објекта у Рехабилитационом центру, односно Селтерс бањи код Младеновца;

- *учешће иностраног туристичког промета оствареног у БПО* у односу на Београд је поражавајуће са мање од 2% долазака и непуних 1% ноћења;

- *БПО учествују у туристичком промету Републике Србије* са занемарљивих 0,75%, до највише 1,56%, посматрано по броју долазака туриста. Знатно је веће, али и даље скромно учешће ноћења које се креће у распону од 2,3% (у 2000. години) до 2,9% (у 2006. години). Посматрано по годинама, ово учешће је доста уједначено и без значајнијих осцилација.

2 Статистички годишњак Београда за 2010. годину, страна 33 и за 2011. годину, страна 17.

3 Подаци о броју становника за целокупној територији Републике Србије добијени су на бази пописа спроведеног 2011. године од стране РЗС (7.186.892) и податка за подручје Косова и Метохије (1.739.825) објављеног на www.esk.rks.gov.net/ser/ (датум прегледа 11. 09. 2013).

4 На основу званичних података РЗС са последњег пописа становништва спроведеног 2011 године.

5 На основу годишњих публикација РЗС „Општине и региони у Р. Србији“ за наведене године.

6 Мисли се на туристички промет остварен на целокупној територији града Београда.

Културни садржаји као један од кључних елемената туристичке понуде београдских приградских општина

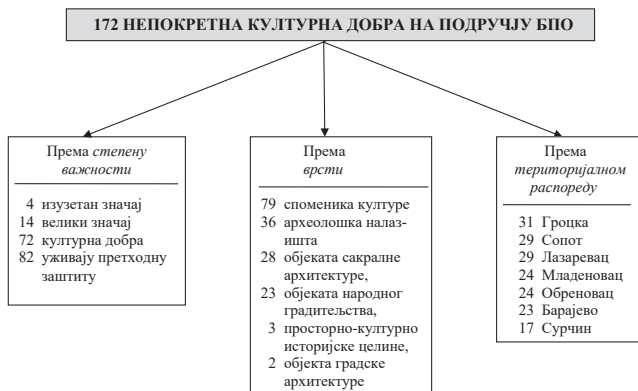
Ситуација у вези са културно-историјским вредностима на подручју БПО слична је осталим елементима туристичке понуде. Регистрована су 172 непокретна културна добра, различитих по врсти и степену важности, који немају адекватну заштиту и нису туристички валоризовани.

Према *степену важности* на подручју БПО постоје четири културна добра од изузетног значаја, 14 културних добара од великог значаја, 72 културна добра и 82 добра која уживају предходну заштиту.

Посматрано по *врсти*, најзаступљенији су:

- споменици културе (79);
- затим археолошка налазишта (36);
- објекти сакралне архитектуре (28);
- објекти народног градитељства (23);
- просторне културно историјске целине (3);
- објекти градске архитектуре (2).

Према *територијалном распореду*, општина Гроцка је на првом месту са 31 непокретним културним добром. Следе општине Сопот и Лазаревац са по 29, Младеновац и Обреновац са 24 и 23, Барајево са 19 и Сурчин са 17. Слика 1 најбоље говори о врсти, значају и територијалном распореду непокретних културних добара на посматраном подручју.

Слика 1: *Непокретна културна добра на подручју БПО*; Извор: Сопствена обрада према подацима Завода за заштиту споменика културе града Београда (www.beogradskonasledje.rs, 31. 08. 2014. године)

Културни садржаји на подручју БПО потичу из различитих *временских периода*, од праисторије (археолошка налазишта), преко средњег века (цркве и манастири) до новијег периода – објеката народног градитељства, културно-историјских целина и индустријског наслеђа из 19 и 20 века.

Нису сва културна добра подједнако важна и интересантна за туристе. Примера ради, од посебног значаја за масовнију посету нарочито иностраних туриста је археолошко налазиште Винча. Остала добра (цркве, манастири, музеји) су привлачнија за домаће туристе и друге који крстаре Дунавом у оквиру организованих обилазака Београда и околине. Највећи број од културних добара има врло ограничену туристичку вредност и занимљиви су првенствено за туристе из непосредног окружења и сегменте посебних интересовања (познаваоце уметности, етнологе, студенте славистике и архитектуре, верски туризам...).

Следи преглед културних добара која већ јесу или би могла да буду, у већем или мањем обиму, у функцији туристичке понуде БПО.

Археолошко налазиште Винча, односно, локалитет Бело брдо, налази се 15 km од Београда на обали Дунава у општини Гроцка. Праисторијска насеља припадају периоду старчевачке и винчанске културе. Мада је Винча један од најважнијих археолошких локалитета у Европи, цео простор је веома неуређен. Потребно је комплетно сређивање овог неолитског комплекса, што подразумева: изградњу музеја и пристаништа како би локалитет био доступан и са реке, изградњу прилаза уместо импровизованих степеница, санирање клизишта и решавање имовинско правних односа у вези са власништвом околног простора.

Остала археолошка налазишта би могла да се у одређеној мери туристички валоризују. То се првенствено односи на: остатке цркве Светог Христофора у Мислођину код Обреновца (из XV или XVI века), црквине у селу Бабе код Сопота, антички локалитет и средњевековну некрополу „Прогарски виногради” у насељу Прогар код Сурчина, налазиште „Забран Петровчић” (остаци мање цркве из 12 века најстаријег истраженог објекта те врсте у Срему, и некрополе од 12. до 14. века). Локалитет Лугови из трећег века код села Жупањац (остаци комплекса за прераду руде) у општини Лазаревац, има посебан значај за истраживање металургије античког периода. Ту су и друга налазишта из античког и

каснијег периода у општини Гроцка, као што су Агино брдо, Бели брег, Дубочај и Голи брег.⁷

На планини Космај постоји *више средњевековних српских манастира и црква*. Истичу се манастири Павловац, задужбина деспота Стефана Лазаревића, Тресије из 15 века и остаци манастира Кастељан на прелазу из 14 у 15 век.

Спомен црква Светог Димитрија у Лазаревцу са криптом у коме се чувају кости изгинулих српских бранилаца и аустроугарских војника у Колубарској бици у Првом светском рату, спада у културна добра од изузетног значаја.

Етно комплекс у Вранићу, на 35 км јужно од Београда, састоји се од цркве брвнаре и типичне шумадијске куће, обе из 18 века, Матића куће и црквене ризнице са великим бројем експоната.

Цркве брвнаре, грађене на забаченим местима, заступљене су у околини Лазаревца и Обреновца. Споља изгледају као куће за становање, а у случају опасности од Турака премештале су на сигурније локације.

Ту су и манастири Фенек код Сурчина из 15 века, Рајиновац из 16 века код Гроцке, Грабовац са лековитом водом у порти код Обреновца и цркве у Баћевцу и Бељини код Барајева с почетка 19. века.

Споменик на месту смрти деспота Стефана Лазаревића – камени белег са епитафом из 15. века, као културно добро од изузетне важности, налази се у селу Марковац код Младеновца, у порти цркве Светог пророка Илије. Јединствен је по свом садржају и функцији и представља један од најстаријих и најзначајнијих споменика српског и балканског културног наслеђа.

Споменик палим борцима на Космају подигнут је 1971. године. Ово необично архитектонско решење (бетонски краци усмерени у висину као симбол слободе, са кружним постаментом на тлу између стубова) симбол је космајског краја.

У јавности је мање познато споменичко наслеђе, као што су спомен чесма „Црквенац” из 1915. и споменик српском ратнику из 1925. године, оба у Младеновцу и *спомен комплекс Варовнице* из 1984. године (10 км од центра Младеновца и 35 км од Београда). С обзиром на тематику (одбрана Србије у Првом светском рату) реално је очекивати да би

7 (<http://beogradskonasledje.rs/kulturna-dobra/gradske-opstine/nepokretna-kulturna-dobra> 02. 09. 2013)

се уз одговарајућу промотивну активност, могли привући одређене сегменте туристичке тражње.

Просторне целине у облику старих језгра градова и насеља сачуване су на више локација и углавном датирају из 19 века – Грочанска чаршија, чаршија у селу Бељина код Барајева и Обреновачка чаршија.

Постоји и више *старих градских и сеоских кућа* као појединачних објеката од којих су неке старије од два века. Најзначајнији примери *индустријског наслеђа и техничке културе* су *црпне станице* за одводњавање у Јакову, Бољевцима и Фенеку (општина Сурчин) и *машински млинови* у Гроцкој, Барајеву и Обреновцу. За разлику од већине станица и млинова у иностранству, одлично су очуване и непрекидно у функцији⁸.

Културне садржаје чине и *музеји и галерије*. Тако, је *Ваздухопловни музеј* на аеродрому у Сурчину један од најпосећенијих музеја у Србији са више од милион посетилаца од 1989. године до данас (у просеку око 44.000 годишње). Музеј располаже са преко 60 оригиналних летилица и бројним експонатима из области ваздухопловства. Од галерија се издваја *Модерна галерија* у Лазаревцу позната је по значајној сталној збирци „Савременици” и сталној археолошкој поставци.

Да културно – историјски садржаји БПО морају да се посматрају као један од кључних елемената туристичке понуде посматраног подручја, потврђује и Стратегија развоја туризма Републике Србије, која у туристичком кластеру Београд, као посебно важне, издваја Винчу и Космај са манастирима, археолошким налазиштима и споменицима (Табела 1).

При сагледавању кључних туристичких производа у случају БПО морају се диференцирати *постојећи и потенцијални* кључни производи, тим пре што су многи садржаји још увек на нивоу потенцијала, а не туристички валоризованих производа. Најбољи пример је налазиште Винча, које с обзиром на тренутно стање, не може бити кључни, већ само потенцијални туристички производ, односно само јак културни ресурс који тек очекује своју туристичку валоризацију (Табела 2).

⁸ Куленовић www.koreni.net/modules.php?name=News&fi 02.09.2012

РАДОМИР СТОЈАНОВИЋ И БРАНКО КРАСОЈЕВИЋ

ВРСТА И НАЗИВ	ОПШТИНА
АРХЕОЛОШКА НАЛАЗИШТА	
Винча-Бело Брдо, неолит Римска гробница, 3. век, село Брестовик Црквине, село Бабе Лугови, село Жупањац, 3–4. век	Гроцка Гроцка Сопот Лазаревац
МАНАСТИРИ И ЦРКВЕ	
манастир Павловац, 15. век, Космај манастир Тресије, 15. век, Космај рушевине манастира Кастељан, 14–15. век, Космај манастир Фенек, 15. век манастир Ражиновац, 16. век манастир Грабовац, 19. век спомен црква Светог Димитрија	Сопот Сопот Сопот Сурчин Гроцка Обреновац Лазаревац
ИНДУСТРИЈСКО НАСЛЕЂЕ И ТЕХНИЧКА КУЛТУРА	
Црпне станице у Јакову, Бољевцу и Фенеку Машински млинови	Сурчин Гроцка, Барајево, Обреновац и Сурчин
ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ – СТАРА ЈЕЗГРА ГРАДОВА И НАСЕЉА	
Грочанска чаршија, 19. век Обреновачка чаршија, 19. век Чаршија у селу Бељина	Гроцка Обреновац Барајево
МУЗЕЈИ И ГАЛЕРИЈЕ	
Музеј ваздухопловства Модерна галерија	Сурчин Лазаревац
ОСТАЛЕ КУЛТУРНЕ ВРЕДНОСТИ	
Етно комплекс у селу Вранић (црква брвнара – 18. Век; типична шумадијска кућа – 18. век; црквена ризница); Споменик на месту смрти деспота Стефана Лазаревића – камени белег, село Марковац, 15. век; Спомен комплекс прве српске владе – Велики Борак 19. век Старе градске и сеоске куће Објекти народног градитељства	Барајево Младеновац Барајево све општине све општине

Табела 1 *Најзначајнији културни садржаји на подручју БПО;*
Извор: сопствена обрада на основу спроведеног истраживања и
www.beogradskonasledje.rs (датум прегледа 31. 08. 2014. године).

КЛАСТЕР БЕОГРАД <i>Заводљив, узбудљив, креативан и иновативан</i>	
РЕСУРСНА И АТРАКЦИЈСКА ОСНОВА КЛАСТЕРА	
Природа - Дунав, Сава, ушће Саве у Дунав - Авала, Кошутњак, Космај - Ада Циганлија, Ратно острво - Ђердап, Ђердапска клисура	Култура - Калемегдан, Скаларлија - Винча - манастири - музеји, галерије, позоришта - Лепенски вир
Догађаји - конгреси, конференције, сајмови - спортске манифестације - фестивали културе (Битеф, Белеф, Фест...) - догађаји на Ђердапу (Златна бућка...) - Голубачки котлић	Активности - лов и риболов - регата на реци - спорт, бициклизам - ноћни живот, куповина
КЉУЧНИ ПРОИЗВОДИ КЛАСТЕРА пословни туризам + МІСЕ градски одмор догађаји специјални интереси наутика	
КЉУЧНЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ КЛАСТЕРА Београд Земун Смедерево Ђердап – Лепенски вир Винча	

Табела 2 *Кључни елементи туристичког кластера Београд (са нагласком на културне садржаје на подручју БПО);* Извор: према Стратегији развоја Туризма Републике Србије, 2006, стр. 42-43; Службени гласник Републике Србије број 91/2006.

Археолошка налазишта на подручју БПО у поређењу са конкуренцијом

Свака туристичка дестинација мора да идентификује своје конкуренте на туристичком тржишту. Међутим, за БПО као неразвијену туристичку дестинацију, поставља се питање да ли, с обзиром на обим и квалитет постојеће туристичке понуде, уопште представља конкуренцију другим домаћим дестинацијама и да ли домаће дестинације, чак и оне мање развијене и усмерене искључиво на домаће тржиште, доживљавају БПО као конкуренцију?

Узроци врло ниског туристичког промета у БПО се уочавају и при упоређивању елемената туристичке понуде других домаћих дестинација, као нпр. археолошких локалитета, као значајног сегмента културног туризма.

Да БПО нису туристички валоризовале своја археолошка налазишта, најбоље потврђује пример Винче, коју годишње посети око хиљаду туриста, што је 12 пута мање него Сирмијум, а чак 32 пута мање него Лепенски вир (Табела 3).

Археолошко налазиште/ општина	Визиторски центар	Садржаји који се нуде туристима	Број посетилаца (годишње)
		специјализовани сајт	
Винча-Бело брдо/ Гроцка	нема	- стручно вођење - флајери (српски, енглески) - не постоји сајт	око 1.000 поново повремено ради од септембра 2013. године
Лепенски вир/ Доњи Милановац	да, од јуна 2011. године	- стручно вођење (српски, енг.) - виртуелна шетња кроз 3Д компјутерску анимацију - сувенирница - промотив. материјал (српски, енглески, немачки) - постоји сајт	- 17.881 у 2011. г. (за 6 месеци) - 31.582 у 2012. г. - 27.000 у 2014. г.
Виминацијум/ Пожаревац	да, од 2007. године	- стручно вођење (српски, енг.) - сувенирница - дегустације - промотивни материјал.. - постоји сајт	по 75 хиљада у 2011. и 2012. години*
Сирмијум/ Сремска Митровица	да, од децембра 2009. године	- стручно вођење (српски, енг.) - сувенирница - промотив.материјал - постоји сајт	12.000 у просеку (13.000 у 2013. и 11.850 у 2014. год.)

Табела 3 *Поређење туристичке валоризације археолошких локалитета на подручју БПО и изван БПО; Извор: На основу података добијених од надлежних лица на локалитетима Винча, Виминацијум и Сирмијум и ТО Доњи Милановац за налазиште Лепенски Вир*) Незванични подаци које треба узети са резервом, јер надлежни са налазишта Виминацијум нерадо дају званичне податке.*

Налазишта изван БПО, Лепенски вир, Виминацијум и Сирмијум, изградиле су визиторске центре са пратећим туристичким садржајима, као што су: стручно вођење на више језика, виртуелне шетње путем 3Д компјутерских анимација, сувенирски програм, промотивни материјали на више језика, дегустација хране из античког периода, културна дешавања, уређене прилазне саобраћајнице, паркинзи. Истовремено, налазиште Бело Брдо у Винчи код Гроцке, тек је повремено отворено за посетиоце са археолошком поставком у неусловном монтажном објекту. Овај локалитет нема чак ни свој *web site*. Ситуација је толико лоша да је највећа европска невладина организација за заштиту културног наслеђа, „Европа ностра” сврстала ово налазиште међу 14 најугроженијих у Европи⁹.

Примена бенчмаркинга као алата за поређење са конкуренцијом, показује да БПО имају значајне ресурсе за развој туризма, а посебно културног туризма, (компаративна предност) који по потенцијалима не заостају за конкурентима, али је неконкурентност њихов кључни недостатак, првенствено због неефикасног коришћења расположивих културних и природних ресурса.

Истраживање о степену задовољства туристичком понудом и промоцијом на подручју БПО

За сваку туристичку дестинацију од велике важности је да познаје ставове туриста о њој, односно како они оцењују квалитет одређених сегмената туристичке понуде. Одговор на ово питање дало је теренско истраживање о степену задовољства туриста постојећом туристичком понудом и промотивним активностима БПО,¹⁰ спроведено маја 2013. године на Космају на случајном узорку од 84 испитаника. Коришћен је метод директног анкетања, односно анкетари су попуњавали упитник на основу усменог одговора добијених од испитаника у непосредном личном контакту. Испитаницима су понуђени отворени и затворени одговори, са подпитањима у циљу добијања што прецизнијих одговора.

9 [www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/ -O-Vinci-niko-ne-brine](http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/-O-Vinci-niko-ne-brine), 23. 11. 2013

10 Наведено истраживање је спроведено за потребе израде (још необјављене) докторске дисертације мр Радомира Стојановића на ПИМФ у Новом Саду – Департаман за туризам, под називом *Промоција нових туристичких дестинација – београдских приградских општина*.

Највећи број испитаника је из Београда (10 централних општина), њих 72,6%, из осталих делова Републике Србије, 22,6% и из Републике Црне Горе са скромних 4,8% учешћа. Испитаници са подручја Републике Српске, као једног од потенцијално приоритетног тржишта за будуће промотивне активности БПО, нису били заступљени у овом истраживању (Табела 4). Укупно 12 од 61 испитаника са подручја Београда чинили су странци на привременом боравку у Београду.

Београд (10 централних општина)	Остали делови Републике Србије	Република Српска	Црна Гора	Укупно
61	19	0	4	84
72,6 %	22,6%	0%	4,8%	100%

Табела 4 Територијална припадност испитаника

Структура испитаника по полу показује уједначену заступљеност мушких и женских испитаника – 43 мушкараца (51,2%) и 41 жена (48,8%).

Доња старосна граница испитаника износила је 18 година. Највише испитаника, њих 22 припада старосној групи од 45-55 година, а њих 19 од 55-65 година. Следе релативно млађе старосне групе, од 26 до 35 година (17,8%) и она од 36 до 45 година (скоро једна шестина). Две најмлађе старосне групе и она најстарија заједно чине свега 20% испитаника (Табела 5).

од 18 до 21	од 22 до 25	од 26 до 35	од 36 до 45	од 45 до 55	од 55 до 65	преко 65 г.	Укупно
5	4	15	13	22	19	6	84
6%	4,8%	17,8%	5,5%	6,2%	22,6%	7,1%	100%

Табела 5 Старосна структура испитаника

Посматрајући *образовну структуру* (Табела 6), уочава се да највише испитаника има средње образовање (41,6%), следе они са вишом и високом школом (28,6) и испитаници са завршеним факултетом (њих 20 односно 23,8%). Са највишим степеном образовања (магистратура и докторат) било је 2,4% испитаника. Преосталих 3,5% анкетираних спада у категорију неквалификованих и полуквалификованих испитаника (ученици завршних разреда средњих школа).

НКВ и ПКВ	ССС	Виша СС и Висока школа*	Факултет	Магистратура и докторат	Укупно
3	35	24	20	2	84
3,5%	41,6%	28,6%	23,8%	2,4%	100%

Табела 6 *Образовна структура испитаника**); Појам „виша СС” подразумева да је испитаник завршио некадашњу вишу школу (у трајању од две године) док „висока школа” значи да је испитаник завршио високе школе струковних или академских студија у трајању од три године.

Већина испитаника (њих 48 односно 57%) је на Космај дошла организовано-преко неке од туристичких агенција или туристичких друштава, док је мањи део (36 анкетираних) дошао у сопственој режији.

На питање о *основном мотиву боравка*, испитаници су бирали један од четири понуђена одговора, уз могућност да прецизирају и одговор „чисто туристички мотив са најмање једним ноћењем.” Највећи број испитаника, њих 60 (71,4% од укупног броја анкетираних) посетио је микродестинацију Космај првенствено због обилазака бројних и разноврсних културно-историјских садржаја-манастира и споменика. За шестину испитаника, пакет аранжмани за викенд и продужени викенд које нуди *Country Club hotel Babe*, са нагласком на *wellness* и *spa* садржаје, представљали су битан разлог за посету. За *Team building* аранжмане у истом смештајном објекту као основном мотиву посете изјаснило се 12% анкетираних. Остала два понуђена одговора (пословни разлози и посета пријатељима и родбини) испитаници нису препознали као мотив посете (Табела 7).

Основни мотив посете туриста	Укупно туристи		Мотиви туриста у сопственој режији		Мотиви туриста у оквиру организованих група	
	број	%	број	%	број	%
Обилазак културно-истор. садржаја	60	71,4%	30	35,7%	30	35,7%
<i>Team building</i> аранжмани (Комплекс Бабе)	10	12%	0	0%	10	11,9%
<i>Wellness, spa</i> викенд аранжмани (Комплекс Бабе)	14	16,6%	6	7,1%	8	9,5%
Пословни разлози	0	0%	0	0%	0	0%
Посета родбини и пријатељима, остало	0	0%	0	0%	0	0%
	84	100%	36	42,8%	48	57,2%

Табела 7 *Мотиви боравка испитаника*

Истраживање је показало да туристи који посећују Космај у својој режији преферирају културне садржаје, а нешто мање понуду засновану на рекреативним садржајима. Са друге стране, испитаници у оквиру организованих аранжмана, осим културних и рекреативних садржаја преферирају и *team building* аранжмане.

На питање како оцењују постојећу туристичку понуду дестинације (табела 8), туристи највише вреднују културно историјске садржаје, којима је 82% испитаника дало максималну оцену а затим туристичке водиче (у организованим аранжманима, а не локалне водиче са дестинације).¹¹ Туристи су посебно задовољни *ценама смештаја и исхране*, јер им нико од испитаника није дао најслабије оцене, док се за најбољу оцену определио 61 испитаник, њих 58%. *Квалитет угоститељских услуга* је оцењен нешто лошије у односу на ниво цена. Учешће највиших оцена је високо (50% за ресторанске и 38% за хотелске услуге). *Објекти за исхрану* (ресторани, етно ресторани и сл.) нису добили ни једну најслабију оцену, док је учешће највиших оцена 78%. *Смештајне објекте* (осим туристичког комплекса Бабе) испитаници нису високо вредновали. Свега шестина анкетираних им је дала највишу оцену, док је релативна већина од 45% испитаника смештајну понуду оценила као осредњу. Најлошије су оцењени *пратећи садржаји* – услуга у трговинама (15% за две најслабије и 12% за највише оцене), и туристичка сигнализација коју је 20% испитаника оценило најнижом оценом, а само 4% максималном оценом.

	врло лоше	лоше	осредње	добро	одлично	укупно
смештајни објекти	0	6	38	24	15	84
објекти за исхрану	0	0	20	28	38	84
услуга у хотелима	0	2	22	25	32	84
ресторанска услуга	0	0	13	29	42	84
цене смештаја	0	0	17	18	49	84
цене исхране	0	0	12	21	51	84
услуга у трговачким објектима	5	8	47	14	10	84
културно-историјски садржаји	0	0	4	11	69	84
туристичка сигнализација	17	34	20	9	4	84
туристички водичи	0	0	3	18	63	84

Табела 8 *Перцепција квалитета постојеће понуде од стране туриста на туристичкој дестинацији (Космај)*

¹¹ Мисли се на туристичке водиче и пратиоце група, ангажоване од стране туристичких агенција и туристичких друштава, који обилазе дестинацију заједно са туристима по унапред утврђеном програму, пружајући им услуге вођења, стручног објашњавања природних, културно-историјских и других знаменитости.

Може се закључити да туристи као најквалитетнији део укупне туристичке понуде виде културно-историјске садржаје и гастрономску понуду (ниво услуге, приступачност цена, однос квалитет – цена, општи утисак).

Од укупног броја анкетираних туриста њих 76 (90,4% од укупног броја) је у вези квалитета постојеће понуде и промотивних активности на питање „Шта недостаје на дестинацији?“ одговорило да: недостају адекватне информације, туристичке мапе и специјализовани сајтови о туристичкој понуди Космаја, сувенирска понуда није довољно атрактивна, туристичка сигнализација не омогућава лако сналажење и оријентацију посетилаца, поготово оних који први пут долазе,¹² промотивни материјали су претежно на српском језику,¹³ непосредним даваоцима услуга недостаје знање страних језика (осим у оквиру туристичког комплекса Бабе),¹⁴ ниво комуналне уређености и хигијене на отвореном простору није одговарајући, смештајна понуда (изузев у комплексу Бабе) је осредња а недостају и хостели (примедба млађих испитаника).

Закључак

Мада је град Београд најпосећенија туристичка дестинација у Србији и упркос чињеници да се подручје београдских приградских општина одликује бројним, вредним и разноврсним културним ресурсима, туристички промет на овом простору је у дужем периоду занемарљив. Осим низа објективних разлога (економска криза, финансијска ситуација), тешко се може разумети неорганизованост надлежних, небрига, запуштеност простора, немаран однос према заштићеном културном наслеђу итд. У циљу унапређења односа према култури и туризму спроведено је истраживање о (не)задовољству туристичком понудом и промоцијом на територији БПО.

Резултати истраживања потврђују да културни и природни ресурси нису у функцији туризма, односно да недостају конкурентни туристички производи за излетнике и туристе. Испитаници су задовољни квалитетом и ценом гастрономске понуде (све категорије испитаника), високим нивоом услуга у туристичком комплексу Бабе (посетиоци у оквиру

12 Општа оцена свих категорија испитаника, независно од старосне групе, пола, нивоа образовања, коришћеног превозног средства за долазак, територијалне припадности и мотива боравка.

13 Овај проблем посебно наглашавају припадници сегмента странаца на привременом боравку у Београду. Они су чинили једну седмину од укупног броја анкетираних (12 од 84).

14 Исто као под 54.

Team building аранжмана, *Wellness, spa* викенд аранжмани) и културно-историјским садржајима (све категорије испитаника). Са друге стране, влада незадовољство везано за скромно информисање о културно туристичкој понуди, слабу туристичку инфраструктуру, нарочито туристичку сигнализацију, ниво комуналне уређености и хигијене на отвореном простору, смештајну понуду (изузев у комплексу Бабе) и сл.

Неопходно је да у наредном периоду дође до валоризације културних ресурса који би се ставили у функцију туризма и тако довели до развоја предузетништва и већег запошљавања локалног становништва кроз формирање микро и малих предузећа.

ЛИТЕРАТУРА:

Анкетно истраживање о степену задовољства туриста постојећом туристичком понудом и промотивним активностима БПО (2013), истраживање спроведено за потребе израде (необјављене) докторске дисертације мр Радомира Стојановића на тему „Промоција нових туристичких дестинација-београдских приградских општина« на ПМФ у Новом Саду – Департман за туризам.

Општине и градови у Републици Србији, годишње публикације Републичког завода за статистику и информатику за одабране године, Београд

Побољшање развоја туристичке понуде приградских општина Београда (2007), Зборник са семинара о унапређењу туризма у београдским приградским општинама, Градска управа Града Београда, Београд.

Попис становништва, домаћинства и станова 2011 – Књиге 3 и 7 (2013), Београд: Републички завод за статистику и информатику.

Поповић, М. (2008) *Могућности за одрживи развој туризма општине Младеновац*, дипломски рад на Универзитету Сингидунум.

Програм развоја туризма општине Сурчин-финална верзија (2011), Хорват ХТЛ д. о. о., Београд

Стратегија развоја Туризма Републике Србије (2006) Службени гласник Републике Србије број 91/2006.

Статистички годишњак Београда (2011), Завод за информатику и статистику града Београда (ГЗИС), Београд (СТБ-10)

Статистички годишњак Р. Србије (2011), Републички Завод за статистику, Београд (Стат. год. срб. 2011).

Интернет извори:

www.barajevo.org.rs/pages/59/ (12. 09. 2014).

- www.beogradskonasledje.rs, (31. 03. 2015).
- www.viminacium.org.rs/Tourism/index.html?language=srpski
(22. 11. 2014).
- www.grocka.publikacija.rs/sr/privreda (12. 02. 2015).
- www.grocka.rs/pocetna (28. 09. 2014).
- [www: esk.rks-gov.net/ser/](http://www.esk.rks-gov.net/ser/) (датум прегледа 11. 09. 2013).
- www.koreni.net/modules.php?name=News&file=print&sid=2672
(02. 09. 2014).
- www.lazarevac.rs/index.php?option=com_content&view=article&id
(28. 11. 2014).
- www.mladenovac.rs/o-mladenovcu.html (29. 09. 2014).
- www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:436668-O-Vinci-ni-ko-ne-brine (22. 11. 2013).
- www.obrenovac.rs/index.php?option=com_content&view=category&id (29. 09. 2013).
- www.popis2011.stat.rs/?cat=3, (06. 11. 2013).
- www.sopot.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id,(12. 09. 2014).
- www.surcin.rs/index.php/javna-preduzeca/jp-turizam (01. 10. 2013).
- www.tom.co.rs/index.php?option=com_content&view (01. 10. 2013).
- www.turizamsurcin.com/index.php/home (15. 01. 2015).

Radomir Stojanović and Branko Krasojević
High Business Technical School of Professional Studies, Užice;
Agency for Consulting and Management *Consultant in Tourism*, Belgrade

CULTURAL AND HISTORICAL CONTENTS AS AN
ELEMENT OF TOURIST OFFER IN OUTER BELGRADE
MUNICIPALITIES

Abstract

Material and non-material cultural heritage is recognized by various tourist destinations worldwide, also partly by Serbia, as some of the most important elements of any tourist offer. Cultural contents provide to a tourist destination certain uniqueness, differentiation and authenticity that helps with increasing and harsher competition. The area of outer Belgrade municipalities is characterized by various, valuable and versatile cultural resources. The following should be singled out: Belo brdo archeological site (more famous as Vinča), Serbian churches and monasteries from different epochs (Kosmaj, Surčin, Obrenovac), log-cabin churches (Lazarevac), etno site in Vranić which dates back to the XVIII century (Barajevo municipality), examples of industrial heritage and technical culture (Surčin, Lazarevac, Obrenovac), old city areas as spatial wholes (Grocka, Barajevo, Obrenovac), well-preserved old city and country houses (in all the municipalities) and museums (Surčin, Lazarevac). The polls carried out in May 2013 confirmed that tourists recognize and positively value cultural and historical contexts in the mentioned area. Despite that, majority of resources are not validated in a tourist sense and are not adequately promoted in line with modern tourist trends.

Key words: *culture, tourism, cultural tourism, tourist destination, outer Belgrade municipalities*